
İNCELEMELER

ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN KOSOVA'YA İLİŞKİN DANIŞMA GÖRÜŞÜ'NÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ender KUZU*

Giriş

Uluslararası Adalet Divanı 22 Temmuz 2010 tarihli Danışma Görüşü'nde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, "Kosova Öz-Yönetimi'nin geçici kurumlarının tek yanlı bağımsızlık bildirisi uluslararası hukuka uygun mudur?" biçimindeki sorusuna cevap aradı.¹ Divan'ın bu kararda uluslararası hukuka yönelik en önemli katkısı Güvenlik Konseyi kararlarının yorumuna ilişkin ilkeleri tespit etmesidir.² Ne var ki Divan 1244 (1999) sayılı Güvenlik Konseyi kararını yorumlarken kendi belirlediği ilkelere uygun davranmamıştır. Diğer yandan genel uluslararası hukuka ilişkin değerlendirmesinde toprak bütünlüğü ilkesinin devletler arası ilişkiler alanı ile sınırlı olduğunu belirten Divan, tartışmalı bir tespitte bulunmuştur.³

I. Hukukî Arka Plan

1974 tarihli Yugoslavya Federal Anayasası'nda altı cumhuriyetten biri olan Sırbistan'a bağlı özerk bir eyalet olan Kosova'nın bu statüsü

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010*. Karar metni için bkz.: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>, erişim tarihi: 23 Temmuz 2010; ILM, C. 49, 2010, s. 1410-1440.

² (dn.1), para. 94.

³ (dn.1), para. 80.

1989'da usule aykırı olarak kaldırılmıştır.⁴ Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Kosovalı Arnavutların ayrılma talebi uluslararası toplumdandan kabul görmemiştir.⁵

Uzun yıllar süren karışıklıkların ve insan hakları ihlallerinin silahlı çatışmaya dönüşmesinden sonra gerçekleşen 1999'daki NATO müdahalesinin ardından 9 Haziran 1999 tarihli Askeri Teknik Anlaşma uyarınca Sırp güçleri Kosova'dan çekilmiştir. 10 Haziran 1999 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde 1244 (1999) sayılı kararı kabul etmiştir.⁶ Bu kararda "Kosova'daki ağır insanî durumu ortadan kaldırmak yönündeki kararlılığını"⁷ belirten Güvenlik Konseyi, Genel Sekreteri geçici bir yönetim kurulması konusunda yetkilendirmiştir.⁸ Geçici rejimde Kosova'ya dair bütün yasama ve yürütme yetkileri UNMIK'e (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu) verilmiş ve bu yetkiler Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi tarafından kullanılmıştır.⁹ Kosova'nın yönetimine ilişkin yetki ve sorumluluklar 15 Mayıs 2001 tarihli Geçici Öz-Yönetim için Anayasal Çerçeve'de daha detaylı bir biçimde açıklanmıştır.¹⁰

2005 Kasımı'nda BM Genel Sekreteri tarafından Kosova'nın gelecekteki statüsüne ilişkin Özel Elçi olarak atanan Martti Ahtisaari tarafından yürütülen müzakereler bir sonuca ulaşmamıştır. 26 Mart 2007'de Genel Sekreter, Özel Elçi'nin Raporu'nu Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Ra-

⁴ Kosova'nın özerk statüsü gerekli 2/3 çoğunluk aranmaksızın ve Meclis binasının çevresi tanklarla kuşatılmış biçimdeyken kaldırılmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz.: *Sainovic et al., United Nations International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, Judgement, Volume 1, Case no. IT-05-87-T, 26 February 2009, s. 84-87, para. 217-222.*

⁵ Bu dönemde Kosovalı Arnavutlar'ın bağımsızlık ilanı yalnızca Arnavutluk tarafından tanınmıştır.

⁶ *United Nations Security Council Resolution 1244 (1999)*, 10 June 1999, UN Doc. S/RES/1244.

⁷ (dn.6), giriş bölümü, para. 4.

⁸ (dn.6), para.10.

⁹ *UNMIK Regulation No. 1999/1*, UNMIK/REG/1999/1, 25 July 1999, UNMIK yönetmeliklerine şu adresten ulaşılabilir: <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/index.htm>.

¹⁰ UNMIK Regulation No. 2001/9, "A Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo", UNMIK/REG/2001/9, 15 May 2001; (dn.1), para. 62.

porda müzakerelerin çıkmaza girdiğini belirten Özel Elçi, Kosova için uluslararası toplumun denetiminde bağımsızlık önerisinde bulunmuştur.¹¹ Özel Temsilci 26 Mart 2007 tarihli “Kosova'nın Statüsü Anlaşması için Kapsamlı Öneri” başlıklı belgede görüşlerini detaylandırmıştır.¹² Genel Sekreter her iki belgeye ilişkin olarak tam desteğini belirtmiştir.¹³ Güvenlik Konseyi meselenin çözümüne katkı sunmak amacıyla bir misyon oluşturmuş ancak Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin ortak bir karara varılamaması nedeniyle girişim sonuçsuz kalmıştır.¹⁴ Güvenlik Konseyi'nde meseleye ilişkin önerilen 17 Temmuz 2007 tarihli Güvenlik Konseyi karar taslağı kabul görmemiş ve geri çekilmiştir.¹⁵

9 Ağustos-3 Aralık 2007 tarihleri arasında Kosova'nın gelecekteki statüsüne ilişkin Avrupa Birliği, Rusya Federasyonu ve Birleşik Devletler'den oluşan Troyka'nın himayesi altında müzakereler yürütülmüştür. Troyka'nın 4 Aralık 2007'de Genel Sekreter'e sunduğu raporda yoğun müzakerelere rağmen tarafların (Sırbistan Hükümeti ve Kosovalı Arnavutlar) Kosova'nın statüsüne ilişkin uzlaşmaya varamadığı ve iki tarafın da egemenlik sorununda geri adım atmaya niyetli olmadığı belirtilmiştir.¹⁶

17 Şubat 2008 tarihli olağanüstü oturumunda Kosova Meclisi bağımsızlık bildirisini kabul etmiştir. Bağımsızlık bildirisinin ilanının ardından Sırbistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Tadic bildirinin hukukî bir etkisinin olmadığını belirtmiş ve Sırbistan'ın Kosova'yı asla tanımayacağını ifade etmiştir.¹⁷ BM Genel Kurulu Sırbistan'ın talebi üzerine,

¹¹ “*Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status*”, Letter Dated 26 March 2007 from the Secretary-General to the President of the Security Council, 26 March 2007, UN Doc. S/2007/168.

¹² “*Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*”, Letter Dated 26 March 2007 from the Secretary-General to the President of the Security Council, 26 March 2007, UN Doc. S/2007/168/Add.1.

¹³ Bkz.: (dn. 11).

¹⁴ “*Report of the Security Mission on the Kosovo Issue*”, United Nations Security Council, 4 May 2007, UN Doc. S/2007/256.

¹⁵ Almanya, Belçika, Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya tarafından önerilen karar taslağı için bakınız: United Nations Security Council, Provisional, 17 July 2007, UN Doc. S/2007/437 Prov.

¹⁶ (dn.1), para.72.

¹⁷ United Nations Security Council 5839th meeting, 18 February 2008, UN Doc. S/PV.5839.

8 Ekim 2008 tarihli ve 63/3 sayılı kararıyla Divan'dan 17 Şubat 2008 tarihli bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmesini talep etmiştir.

II. Yargı Yetkisi ve Takdir Yetkisi

UAD Statüsü'nün 65. maddesi uyarınca "Divan, Birleşmiş Milletler Şartı gereğince veya bunun hükümlerine uygun olarak danışma görüşü istemeye yetkili her organın isteği üzerine, her türlü hukuki soru hakkında danışma görüşü verebilir." BM Şartı'nın 96. maddesine geyse, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin yanı sıra, Genel Kurul tarafından yetkilendirilmek şartıyla diğer Birleşmiş Milletler organları ve uzmanlık kurumları da kendi faaliyet alanları dâhilindeki hukuki meselelerde Divan'dan danışma görüşü talebinde bulunabilirler. Bir ihtilafı çözmeyi hedefleyen davaların aksine, danışma görüşünün amacı, talepte bulunan organ ve kurumlara hukuki tavsiye sunmaktır.¹⁸

Divan içtihatları ile oluşturduğu sistematik çerçevesinde, önüne gelen bir danışma görüşü talebi üzerine ilk olarak yargı yetkisini haiz olup olmadığını incelemekte, eğer bu soruya verilen cevap olumlu ise önündeki davada takdir hakkı dâhilindeki bu yetkiyi kullanmamasına yol açacak herhangi bir sebep bulunup bulunmadığını kararlaştırmaktadır.¹⁹ Yargı yetkisinin tespiti için Divan *ratione personae* ve *ratione materiae* bakımlarından inceleme yapar. Diğer bir ifadeyle, talepte bulunan organın yetkili olup olmadığını ve talebin konusunun hukuki bir soruna dair olup olmadığını tespit eder. Divan kuruluşundan bu yana yalnızca bir kez yargı yetkisi bulunmadığına hükmetmiş²⁰ ve cevap vermeme hususundaki takdir hakkını hiç kullanmamıştır.²¹ Divan "Barış Antlaşmaları'nın Yorumu" kararında bu yöndeki tutumuna gerekçe olabilecek nitelikteki şu ifadelere yer vermiştir:

¹⁸ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p.136, para. 60.

¹⁹ (dn.1), para. 17.

²⁰ Divan *Silahlı Çatışmalarda bir Devlet tarafından Nükleer Silah Kullanılmasının Hukukiliği* kararında, danışma görüşündeki sorunun, talepte bulunan Dünya Sağlık Örgütü'nün faaliyet alanı dışında kaldığı gerekçesiyle yetkisizlik kararı vermiştir. *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*, p. 66.

²¹ Uluslararası Daimi Adalet Divanı 1923 tarihli *Doğu Karelya'nın Statüsü* kararında tarafların rızasının bulunmaması sebebiyle karar vermemek yönündeki takdir hakkını kullanmıştır. *Status of Eastern Carelia, P.C.I.J., Series B, No.5.*

“Birleşmiş Milletler’in bir organı olan Divan’ın cevabı, onun Teşkilat’ın faaliyetlerine katılımını temsil etmektedir ve ilke olarak reddedilmemelidir.”²²

“Nükleer Silahlar” davasında ise Divan’ın yetkiye ilişkin görüşü şu şekildedir:

“Statü’nün 65. maddesinin 1. fıkrasına göre: “Divan danışma görüşü *verebilir*.” Bu yetki veren bir hükümden daha fazlasıdır. Divan’ın defalarca vurguladığı gibi, bir kez yetkili olduğuna karar verdikten sonra, Statü, ondan istenen bir danışma görüşünü verip vermemeyi onun takdirine bırakmıştır...”²³

Divan, danışma görüşü vermek yönündeki takdir hakkı hususunda tam bir serbestiye sahip değildir. Yerleşik içtihadı uyarınca Divan, yalnızca zorlayıcı sebeplerin bulunması halinde görüş belirtmeme yönündeki takdir hakkını kullanabilir.²⁴ Zira Divan’a göre, bir danışma görüşüne cevap verip vermemeye ilişkin takdir hakkı Divan’ın yargısal işlevinin bütünlüğünü ve Birleşmiş Milletler’in temel yargı organı olarak niteliğini koruması için mevcuttur.²⁵

Divan Kosova’ya ilişkin danışma görüşü verip vermemeye konusunda içtihatlarına uygun olarak ilk önce yargı yetkisi meselesini incelemiştir. Genel Kurul’un danışma görüşü talep etme yetkisi ve sorunun hukukî niteliği konularında yetki yönünden bir engel olmadığını belirten Divan, BM Şartı’nın 12. maddesinin de görüş belirtmesine engel teşkil etmediğini tespit etmiştir. Şart’ın 12. maddesine göre, Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlık ya da bir durum hakkında yetkilerini kullanmaktaysa, Güvenlik Konseyi talep etmediği sürece Genel Kurul meseleye ilişkin hiçbir tavsiyede bulunmayacaktır. Güvenlik Konseyi’nin yürüttüğü bir meseleye ilişkin Genel Kurul’un tavsiyesi Şart’ın 12. maddesinin ihla-

²² *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, First Phase, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1950*, p. 70, para. 10.

²³ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*, p. 226, para. 14, vurgu eklenmiştir. Nükleer Silahlar Danışma Görüşü’ne ilişkin incelemeler için bkz.: TÛTÛNCÛ AYŞE NUR, *Nükleer Silahlar ve Milletlerarası İnsancıl Hukuk İlişkisinin Divanın 1996 tarihli Danışma Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, MHB, C. 23, 2003, s. 791-816; ALPKAYA GÖKÇEN, *Nükleer Silahlar ve Uluslararası Adalet Divanı*, AÜSBF Dergisi, C. 52, Sayı 1, s. 105-115.

²⁴ (dn.18), para. 44.

²⁵ (dn.18), para. 44, 45.

lini teşkil eder. Şart'ın 12. maddesindeki yükümlülük Genel Kurul'un uyması gereken bir yükümlülüktür ve Genel Kurul'un hareket alanını kısıtlar. Ancak Genel Kurul'un Divan'dan hukukî bir meseleyle ilgili görüş talep etmesi ve Divan'ın meseleye ilişkin görüşünü belirtmesi, Genel Kurul tarafından verilen bir tavsiye niteliği taşımaz.

Meseleye ilişkin yargı yetkisini haiz olduğunu belirleyen Divan, takdir yetkisini görüş belirtmeme yönünde kullanmasına yol açacak zorlayıcı bir sebebin bulunup bulunmadığını incelemiştir. Şart'ın 12. maddesi Divan'ın karşısına bir kez daha çıkmış ve görüş belirtmeme yönündeki takdir yetkisinin kullanılması gereğini ifade eden görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Divan'a göre, Şart'ın 12. maddesi Genel Kurul'un tavsiyede bulunma yetkisini kısıtlasa da bir uzlaşmazlığa dâhil olma yetkisine hâlel getirmez.²⁶ Ancak takdir yetkisinin kullanımına yönelik ileri sürülen başka gerekçeler de mevcuttur. Yargıç Keith'in ayrık görüşünde ileri sürdüğü gibi, görüşü talep eden organ Güvenlik Konseyi olsaydı talebi geri çevirmeye yol açacak bir sebep bulunmazdı.²⁷ Zira meseleyi yürüten organ Güvenlik Konseyi'dir. Konsey 31 Mart 1998 ile 14 Mayıs 1999 arasında hepsi BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde dört karar kabul etmiş, 10 Haziran 1999 tarihinde kabul ettiği 1244 sayılı karar ile de uluslararası bir idare kurmuştur. Süreç boyunca Genel Kurul'un işlevi ise insan hakları durumuna ilişkin kararlar kabul etmek ve Kosova'daki BM Misyonu'nun (UNMIK) bütçesini onaylamak ile sınırlı kalmıştır. Divan'ın *Duvar* görüşünde belirttiği gibi, "danışma görüşlerinin amacı talepte bulunan organa eylemlerinde gerekli olan hukuki unsurları sağlamaktır."²⁸

Bu noktada BM Şartı'nın 24. maddesi gündeme gelir ve Güvenlik Konseyi'nin üstün yetkiye sahip olsa da münhasır yetkiye sahip olmadığı ileri sürülebilir. Gerçekten de Şart'ın 24. maddesi uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinde birincil sorumluluk Güvenlik Konseyi'ne ait olsa da bu hüküm münhasır bir yetki vermez. Nitekim *Duvar* görüşünde Divan Şart'ın 12. maddesinin evrimine ilişkin olarak şu yorumu yapmıştır:

²⁶ (dn.1), para. 40.

²⁷ *Separate Opinion of Judge Keith*, para. 6.

²⁸ (dn.18), para. 60.

“[D]ivan not eder ki, Genel Kurul’un ve Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesine ilişkin olarak (bakınız, örnek olarak, Kıbrıs, Güney Afrika, Angola, Güney Rodezya ve daha yeni olarak Bosna-Hersek ve Somali ile ilgili konular) aynı konu ile paralel şekilde ilgilenme yönünde zaman içinde artan eğilimleri mevcuttur. Genellikle, Güvenlik Konseyi meselelerin uluslararası barış ve güvenlik ile ilgili yönlerine odaklanma eğilimindeyken, Genel Kurul meselelerin insani, sosyal ve ekonomik yönlerini de dikkate alarak daha geniş bir bakış açısı benimser.”²⁹

Divan bu yaklaşımı 1950 tarihli ve 377 (V) sayılı “Barış için Birleşme” kararının³⁰ özel bir ifadesi olarak yorumlamış ve Kosova kararında da sürdürmüştür.³¹ 377 (V) sayılı karar uyarınca barışın tehdidi, barışın bozulması ya da saldırı eylemi durumlarında Güvenlik Konseyi daimi üyelerin vetosu nedeniyle hareket kabiliyetinden yoksun kalırsa Genel Kurul meseleyi ele alacaktır. Divan *Duvar* kararının şartlarının farklı olduğunu kabul etmekle birlikte Genel Kurul’un görüş talebini geri çevirmemesinde 377 (V) sayılı karara ilişkin *Duvar* kararındaki yorumunun etkili olduğunu belirtmektedir.³² Divan Filistin meselesinde Genel Kurul’un on yıllardır konuyu tartıştığını kabul etmekte, ancak Divan’ın BM organlarına faaliyetlerinde destek sağlama işlevine verdiği önemin ağır bastığı görülmektedir. Gerçekten de Filistin Sorunu 1947 paylaşım planından beri her yıl Genel Kurul’un gündeminde yer almış olmasına rağmen Kosova meselesi sadece Güvenlik Konseyi’nin sorumluluğu dâhilinde kalmıştır. Divan ayrıca, danışma görüşünü aldıktan sonra Genel Kurul’un hangi adımları atacağını belirleme imkânının olmadığını ifade etmiştir.³³

Kosova meselesine ilişkin olarak Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesine yönelik birincil sorumluluğunu yerine getirmediği iddiası tartışmalıdır. Kosova’nın nihai statüsüne ilişkin Güvenlik Konseyi’nin çözüm çabalarının bir süredir başarı-

²⁹ (dn.18), para. 27.

³⁰ United Nations General Assembly, Fifth Session, 377 V, Uniting for Peace, 302nd plenary meeting, 3 November 1950.

³¹ HILPOLD PETER, *The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: Different Perspectives of a Delicate Question*, <http://ssrn.com/abstract=1734443>, erişim tarihi: 10 Mart 2011, s. 22;

³² (dn.1), para. 43.

³³ (dn.1), para. 43.

sız kaldığı doğru olsa da sonuca ulaşmak için kesin bir takvim tayin edilmiş değildir. 377 (V) sayılı kararın amacı barışa yönelik yakın bir tehlikenin önlenmesidir. Kosova'daki mevcut durumda söz konusu karara başvurmayı ve Güvenlik Konseyi'nin ele aldığı bir meseleyi Genel Kurul'a taşımayı gerektirecek yakın bir tehlike mevcut değildir. Bu gerekçeyle takdir yetkisini kullanmak suretiyle Divan'ın meseleye ilişkin danışma görüşü talebini geri çevirmesi uluslararası hukuk bakımından yerinde olurdu.

III. Divan'a Yöneltilen Sorunun Anlamı ve Kapsamı

Bir danışma görüşüne ilişkin karar alırken Divan kendisine yöneltilen soru ile kelimesi kelimesine bağlı değildir. Divan geçmişte, yöneltilen sorunun ifadesinden yola çıkarak bir takım düzenlemeler yapmış, soruyu yönelten organın asıl niyetini ortaya koymuştur. Soru yeterince açık ve kesin değilse, talep meseledeki asıl hukuki sorunu yansıtmıyorsa ya da sorulan soru belirsiz veya muğlâksa Divan görüşünü bildirmeden önce soruyu açıklığa kavuşturma yoluna gitmektedir.³⁴

Kosova'ya ilişkin danışma görüşünde Divan'ın da belirttiği gibi Genel Kurul'un sorusu açıkça düzenlenmiştir.³⁵ Genel Kurul'un sorusu şudur:

“Kosova Öz-Yönetimi'nin Geçici Kurumları'nın tek tarafı bağımsızlık bildirisi uluslararası hukuka uygun mudur?”

Divan Genel Kurul tarafından sorulan sorunun açıkça düzenlenmiş, dar ve spesifik bir soru olduğunu belirtmiş ve soruyu yeniden düzenleme yoluna başvurmayacağını ifade etmiştir. Divan'a tek tarafı bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorulmaktadır. Bu noktada Divan doğru bir biçimde kendisine bildirinin sonuçlarının sorulmadığını, bu nedenle Kosova'nın devlet olup olmadığını ya da Kosova'nın tanınmasının hukuki etkilerinin araştırılmayacağını belirtmiştir. Nitekim Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi daha önceki olaylarda bir eylemin hukuki sonuçlarına ilişkin görüş istediklerinde bunu açıkça ifade etmişlerdir.³⁶

³⁴ (dn.1), para. 50.

³⁵ (dn.1), para. 51.

³⁶ (dn.1), para. 51.

Divan sorunun açıkça ifade edilmiş olduğunu belirtmesine ve herhangi bir değişiklik yapma gereği duymadığını ifade etmesine rağmen sonucu etkileyecek iki çok önemli değişiklik yapmıştır:

1. *Lotus* İlkesinin Uygulanması

Genel Kurul tarafından sorulan soru “bağımsızlık bildirisi uluslararası hukuka *uygun mudur*” olmasına rağmen Divan sorunun “uluslararası hukuk bağımsızlık bildirisini *yasaklar mı*” şekline dönüştüğünü ifade etmektedir. Yargıç Simma'nın da bildirisinde belirttiği gibi Divan, güncelliğini yitirmiş olan *Lotus* ilkesini açıkça ifade etmemekle birlikte bu kararında uygulamak suretiyle soruya tatminkâr bir yanıt verememiştir.³⁷ Anılan ilkeye göre belirli bir eyleme yönelik olarak bir yasak mevcut değilse izin verici bir kuralın mevcudiyetine gerek yoktur.³⁸

Divan sorunun dönüşümüne ilişkin olarak ikna edici bir kanıt sunamamaktadır. Divan tarafından sorunun dönüşümüne ilişkin olarak gösterilen temel gerekçe Divan'a yöneltilen sorunun, Kanada Yüksek Mahkemesi'ne yöneltilen sorudan farklı olmasıdır.³⁹ Kanada Yüksek Mahkemesi'ne yöneltilen sorunun (Quebec Eyaleti'nin yetkili organlarının “ayrılmayı gerçekleştirme hakkı” olup olmadığı sorulmaktadır) mevcut sorudan farklı olduğu doğrudur.⁴⁰ Ancak bu fark kendiliğinden “uygun mudur” şeklindeki sorunun “yasaklayıcı bir kural var mıdır” şeklinde anlaşılmasına yetmez. Yapılan değişiklik sonucunda Divan için uluslararası hukuk ihlalinin olmaması uluslararası hukuka uygunluk için yeterli olmuştur. Divan soruya *Lotus* ilkesini uygulamakla uluslararası hukukun bazı konularda sessiz kalma ihtimalini de göz ardı etmektedir.⁴¹ Divan, bugün esasen devletler arası ilişkilerde bile sorgulanan bir kuralı yeniden gündeme getirmiştir. *Lotus* ilkesi devletler arasındaki ilişkilere uygulanan bir ilkedir ve devletlerin egemenliği ve özgür iradeleri dolayısıyla yasaklanmayan eylemleri gerçekleştirme kabiliyetlerini vurgular. Kosova'ya ilişkin görüşünde Divan'ın söz konusu ilkeye devlet egemenliği aleyhine bir durum için başvurması ilke-

³⁷ *Declaration of Judge Simma*, s. 1.

³⁸ *The Case of the S.S. “Lotus” (France v. Turkey)*, Judgment, No: 9, 1927, P.C.I.J., Series A, No.10, s. 19-21.

³⁹ (dn.1), para. 56.

⁴⁰ *Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 S.C.R. 217.

⁴¹ (dn.37), s. 3.

nin temel mantığı bakımından çelişki arz eder.⁴² Kaldı ki 1996 tarihli *Nükleer Silahlar* görüşünde Divan, “nükleer silahların tehdidine ya da kullanımına uluslararası hukuk her hangi bir koşulda *izin vermekte midir?*” biçimindeki sorunun gerçek amacını, nükleer silahların tehdidi ve kullanımının hem hukuka uygun hem de hukuka aykırı olduğu durumların tespitini gerekli kıldığı biçiminde yorumlamıştır.⁴³ Ne var ki Kosova’ya ilişkin kararında Divan soruda yaptığı değişiklik neticesinde genel uluslararası hukuk bakımından ve *lex specialis* bakımından bağımsızlık bildirisinin *yasaklanıp yasaklanmadığını* incelemiştir.

2. Bağımsızlık Bildirisinin Yazarlarının Kimliği

Divan’ın Genel Kurul’un sorusunda yaptığı ikinci değişiklik bağımsızlık bildirisinin yazarlarına ilişkindir. BM Genel Kurulu 8 Ekim 2008 tarihli ve 63/3 sayılı kararında Divan’a “*Kosova Öz-Yönetimi’nin Geçici Kurumları*”nın bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorusunu yöneltmiştir. Genel Kurul’un sorusu açıkça formüle edilmiş olmasına rağmen Divan bildirisinin yazarlarının kimliğine dair detaylı bir analize girişmiştir. Divan’a göre bağımsızlık bildirisinin yazarları Anayasal Çerçeve içinde Öz-Yönetim’in Geçici Kurumları’nın üyesi olarak değil, geçici yönetimin çerçevesi dışında Kosova halkının temsilcileri olarak hareket etmişlerdir ve bu nedenle geçici bir dönem için düzenleme yapan ve farklı bir zeminde yer alan 1244 (1999) sayılı kararın ihlal etmemişlerdir.⁴⁴

Divan, BM Genel Sekreteri’nin 28 Mart 2008 tarihli raporunda bildiriyi kabul eden organ olarak Kosova Meclisi’ni gösterdiğini kabul etmektedir.⁴⁵ Ancak Danışma Görüşü’ne göre söz konusu raporun amacı hukuki bir değerlendirme değil, Güvenlik Konseyi’ni bilgilendirmektir.⁴⁶ Belirtmek gerekir ki Divan’ın çoğunluk görüşü, bildirisinin ilanının ertesi günü BM Genel Sekreteri’nin durumu Güvenlik Konseyi’ne bildirirken kullandığı şu ifadeleri dikkate almamıştır:

⁴² CHRISTAKIS THEODORE, *The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: Has International Law Something to Say about Secession?*, Leiden Journal of International Law, C. 24, 2011, s. 79.

⁴³ (dn.23), para. 20.

⁴⁴ (dn.1), para. 109.

⁴⁵ “*Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*”, 25 March 2008, UN Doc. S/2008/211; (dn.1), para.108.

⁴⁶ (dn.1), para. 108.

“Özel Temsilcim'den aldığım bilgiye göre Kosova Öz-Yönetimi'nin Geçici Kurumları'nın Meclisi dünkü oturumunda Kosova'nın bağımsız ve egemen bir Devlet olduğunu ilan eden bir bağımsızlık bildirisi kabul etmiştir.”⁴⁷

Genel Kurul'un gündem maddesi ve sorduğu soru son derece açıkken, Genel Sekreter'in ve Özel Temsilci'nin görüşleri ortadayken Divan “bildiriyi ilan edenin Öz-Yönetim'in Geçici Kurumları olup olmadığına karar vermekte serbest” olduğuna hükmetmiştir.⁴⁸ Yargıç Bennouna'nın karşı görüşünde ifade ettiği gibi, Genel Kurul'un sorusu daha açık olmazdı ve ilgilendiği tek konu, yazarların kim olduğuna bakmaksızın, bildirinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığıydı.⁴⁹

Divan'ın bildirinin yazarlarını geçici yönetimin çerçevesi dışında, sadece Kosova halkının temsilcileri olarak görmesinde iki etken öne çıkmaktadır. Birincisi bildiride kullanılan dildeki ve bildiri kabul edilirken izlenen prosedürdeki farklılıklardır. Divan'a göre yazarların kullandığı ifadeler geçici yönetimin çerçevesi dışında hareket etme niyetlerinin kanıtıdır.⁵⁰ Bildiride müzakerelerin tıkandığına atıf yapan yazarlar bağımsız ve egemen bir devlet kurma niyetiyle hareket etmişlerdir ki bu durum nihai bir statü belirlenene kadar geçici bir dönem için görev yapan Meclis'in yetkilerinin dışındadır.⁵¹ Öte yandan Divan bildirinin kabulünde uygulanan prosedürün Kosova Meclisi tarafından yasama işlemlerinde izlenen prosedürden farklı olduğunu ifade etmekte, örnek olarak bildirinin UNMIK'in Resmi Gazetesi'nde yayımlanması için Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi'ne gönderilmediğini göstermektedir.⁵² Ne var ki gerek bildiri yazarlarının ifade ettikleri amaç gerekse prosedürdeki kural dışılıklar bir işlemi meşrulaştırmak için yeterli değildir. Bir kurumun yetki aşımı (*ultra vires*) suretiyle kabul ettiği bir işlem, bağlı olduğu hukuk kurallarına uymak yükümlülüğünden bağışık tutmak için yeterli bir gerekçe teşkil etmeyeceği gibi, böyle bir durumda kurumun içinde

⁴⁷ (dn.16).

⁴⁸ (dn.1), para. 54.

⁴⁹ *Dissenting Opinion of Judge Bennouna*, para. 29.

⁵⁰ (dn.1), para. 105.

⁵¹ “Kosovo Declaration of Independence”, giriş bölümü ve para.1, *Written Contribution of Writers of UDI, 17 April 2009*, s. 215, 216.

⁵² (dn.1), para. 107.

yer aldığı yasal çerçeveyi ihlal ettiği sonucu ortaya çıkar. Divan'ın çoğunluk görüşü hukuk düzeninin dışında hareket etmekle onu ihlal etmek arasındaki farkı açıklayamamaktadır.⁵³

Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi'nin sessizliği, bildirisinin Kosova Meclisi'nin çerçevesi dışında bir işlem olduğuna ilişkin Divan'ın sunduğu ikinci kanıttır.⁵⁴ Özellikle 2002-2005 yılları arasında Kosova Meclisi, Kosova'nın bağımsızlığına yönelik girişimlerde bulunduğu Özel Temsilci çok sayıda işlemi Meclis'in yetkileri dışında olduğu gerekçeyle Anayasal Çerçeve ile bağdaşmaz bulmuştur.⁵⁵ Özel Temsilci'nin hareketsizliğini arka planına bakmaksızın değerlendiren Divan hatalı bir sonuca ulaşmıştır. Özel Temsilci'nin sessizliği Genel Sekreter'in 12 Haziran 2008 tarihinde Sırbistan Devlet Başkanı Tadić'e gönderdiği mektupta belirttiği gibi Birleşmiş Milletler'in benimsediği "sıkı tarafsızlık" tutumundan kaynaklanmaktadır.⁵⁶ Bu nedenle Özel Temsilci'nin sessizliği bildirisinin onaylanması olarak okunamaz. Özel Temsilci'nin sessiz kalmasının sebebi ne bildirisinin Öz-Yönetim'in Geçici Kurumları dışında bir organ tarafından yayımlandığını düşünmesi, ne de aynı organın *ultra vires* bir işlem gerçekleştirdiğini düşünmesidir. Bu nedenle Özel Temsilci bildiriye ne onaylamış ne de kınamıştır.⁵⁷ Hatta Danışma Görüşü'nün verilmesinden sonra gerçekleşen Güvenlik Konseyi toplantısında Özel Temsilci "sıkı tarafsızlık" tutumunu yinelemiştir.⁵⁸ Aslında Genel Sekreter ve Özel Temsilci BM organlarında bildiriye haber verirken kullandıkları ifadelerde bildirisinin Öz-Yönetim'in Geçici Kurumları tarafından yapıldığı ifade edilmiş ancak Divan bu

⁵³ *Dissenting Opinion of Judge Skotnikov*, para. 15.

⁵⁴ (dn.1), para. 108.

⁵⁵ (dn.1), para. 108.

⁵⁶ Genel Sekreter söz konusu mektupta, Kosova'nın bağımsızlık bildirisi ilanının ardından bazı devletlerin Kosova'yı tanıdığını, bazılarının ise tanımadığını belirtmiştir. Güvenlik Konseyi'nden meseleye ilişkin herhangi bir talimat gelmediğini belirten Genel Sekreter, 1244 (1999) sayılı kararın yürürlükte kalmayı sürdürdüğünü belirtmiştir. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo-Annex 1: Letter dated 12 June 2008 from the Secretary-General to His Excellency Mr. Boris Tadić", 12 June 2008, UN Doc. S/2008/354, s. 6-7.

⁵⁷ KOHEN MARCELO G.-DEL MAR KATHERINE, *The Kosovo Advisory Opinion and UNSCR 1244 (1999): A Declaration of 'Independence from International Law'?*, Leiden Journal of International Law, C. 24, 2011, s. 122.

⁵⁸ United Nations Security Council, 6367th meeting, 3 August 2010, UN Doc. S/PV.6367, s. 3.

açıklamalara hukuki bir değer atfetmemiştir. Özel Temsilci'nin sessizliğine hukuki sonuç bağlayan Divan, Temsilci'nin harekete geçmeyecek görevini ihmal ettiğini tespit etmemiştir.⁵⁹

Diğer yandan bildirinin yazarlarının Geçici Yönetim'in çerçevesi dışında, Kosova halkının temsilcileri olarak hareket ettikleri kabul edilse dahi, bu durumun söz konusu kişilerce BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) sayılı kararı uyarınca kurulan Geçici Yönetim tarafından kabul edilen Anayasal Çerçeve'nin dışına çıkılmasını meşru hale getirip getirmeyeceği tartışmalıdır.⁶⁰ Divan'a göre 1244 (1999) sayılı kararda Kosova Arnavut liderliğine ya da diğer aktörlere bir gönderme yoktur.⁶¹ Bu gerekçeyle Divan, 1244 (1999) sayılı kararın bildirinin yazarları için bir yasak içermediği sonucuna ulaşmaktadır.⁶² Böylece bildirinin yazarlarının önünde 1244 (1999) sayılı karar uyarınca kurulan Geçici Yönetim'i tek taraflı olarak ortadan kaldırma yönünde bir engel bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bildiri'nin yazarlarının kimliği ne olursa olsun söz konusu bildirinin 1244 (1999) sayılı kararı ihlal edip etmediği aşağıda incelenecektir.

IV. Divan'ın Bağımsızlık Bildirisi'ne İlişkin İncelemesi

Bağımsızlık bildirisine yönelik incelemesinde Divan, yöntem bakımından ilk olarak genel uluslararası hukuk bakımından, ardından *lex specialis* yönünden inceleme yapmayı tercih etmiştir. Belirtilen gerekçelerle soruda değişiklik yapan ve son derece dar ve sınırlı bir yoruma giden Divan, bağımsızlık bildirisini self-determinasyon hakkı ve ayrılma desteği (remedial secession) bakımlarından incelemekten kaçınmıştır. Divan'ın önce Kosova'nın mevcut statüsü bakımından *lex specialis* niteliğindeki 1244 (1999) sayılı karar ve Anayasal Çerçeve bağlamında bağımsızlık bildirisini incelemesi hukuk tekniği açısından daha yerinde olurdu. Bu değerlendirmenin ardından ise genel uluslararası hukuk açısından bağımsızlık bildirilerini incelemesi gereken Divan'ın, bağımsızlık bildirilerinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığına hükmederken yapması gereken değerlendirme mutlaka

⁵⁹ KOHEN-DEL MAR (dn.57), s. 122.

⁶⁰ (dn.53), para. 13, 14.

⁶¹ (dn.1), para. 117.

⁶² (dn.1), para. 118.

sömürgecilik bağlamı dışında mevcut bir devletten ayrılma hakkının bulunup bulunmadığını, self-determinasyon hakkının içeriğini ve kapsamını belirlemeliydi.

“Tek taraflı bağımsızlık bildirisi”, ayrıldığını ve yeni bir devlet kurduğunu ilan eden bir grup tarafından yapılan tek taraflı işlemi belirtmek için kullanılan bir terimdir.⁶³ Yani bağımsızlık bildirisi tek başına bir anlam ifade etmez, amacı yeni bir devletin ortaya çıktığını açıklamaktır. Kosova örneğinde bağımsızlık bildirisi Kosova’nın Sırbistan’dan ayrılma niyetini ortaya koymaktadır. Tek taraflı ayrılmanın hukuka uygun olup olmadığını tespit etmeksizin Divan’ın Genel Kurul’un sorusuna tatmin edici bir cevap vermesi mümkün değildir.

1. *Lex Specialis* Bakımından İnceleme

Divan’ın da belirttiği gibi 1244 (1999) sayılı kararın Kosova’daki mevcut durumla ilgisi taraflarca tartışılmamıştır.⁶⁴ Ancak UNMIK yönetmeliklerinin iç hukuk niteliğinde mi yoksa uluslararası hukuk niteliğinde mi olduğu konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Divan’a göre UNMIK yönetmelikleri 1244 (1999) sayılı karardan kaynaklanan yetki ile kabul edilmiştir ve uluslararası hukuk niteliğindedir.⁶⁵ Bu nedenle Divan *lex specialis* olarak 1244 (1999) sayılı karar ile birlikte 2001/9 sayılı yönetmelik ile ilan edilen Anayasal Çerçeve’yi incelemiştir.⁶⁶

⁶³ CRAWFORD JAMES, “*State Practice and International Law in Relation to Unilateral Secession*”, in *Self-Determination in International Law: Quebec and Lessons Learned*, (ed. BAYEFESKY ANNE), Kluwer Law International, 2000, s. 35.

⁶⁴ (dn.1), para. 85.

⁶⁵ (dn.1), para. 88; Mills, Divan’ı, kuralın niteliği yerine kaynağına öncelik vermesi nedeniyle eleştirmekte, Divan’ın görüşünün, örnek olarak, Kosova’da yapılacak bir hız ihlalinin uluslararası ceza hukukunu ihlal etmesi gibi absürt bir sonuç doğuracağını belirtmektedir. Mills’e göre Anayasal Çerçeve iç hukuk niteliğindedir. MILLS ALEX, *The Kosovo Advisory Opinion: If You Don’t Have Anything Constructive To Say ...?*, The Cambridge Law Journal, C. 70, Part 1, March 2011, s. 3-4. Aynı yöndeki bir eleştiri için bkz.: DOV JACOBS, *The Kosovo Advisory Opinion: A Voyage by the ICJ into the Twilight Zone of International Law*, The Hague Justice Portal, http://www.haguejusticeportal.net/Docs/Commentaries_%20PDF/Jacobs_Kosovo_Note_EN.pdf, erişim tarihi: 21 Haziran 2011.

⁶⁶ (dn.1), para. 93.

Divan 1244 (1999) sayılı kararın yorumuna geçmeden önce Güvenlik Konseyi kararlarının yorumunda uygulanacak ilkeleri tespit etmiştir. Divan'a göre Güvenlik Konseyi kararlarının yorumunda, "kararın kabul edildiği oturumdaki üyelerin temsilcilerinin ifadelerinin analizi, aynı konudaki diğer Güvenlik Konseyi kararları ve BM organlarının ve ilgili karardan etkilenen devletlerin karar sonrasındaki uygulamaları" dikkate alınmalıdır.⁶⁷

Divan 1244 (1999) sayılı kararın esas itibarıyla Kosova için geçici bir rejim meydana getirmek için tasarlandığını gözlemlemiştir.⁶⁸ 1244 (1999) sayılı kararın asıl amacının geçici bir uluslararası yönetim kurmak olduğu doğrudur, ancak aynı kararda uluslararası sivil mevcudiyetin ana sorumluluklarından biri şöyle ifade edilmiştir:

"(e) Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirleyecek bir siyasi süreci, Rambouillet anlaşmalarını dikkate alarak, kolaylaştırmak (S/1999/648)"⁶⁹

Sırbistan Hükümeti ile Kosova Arnavut liderliğinin müzakerelerine katıldığı Rambouillet anlaşmaları nihai statüye yönelik şu çözümü öngörmektedir:

"Bu Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra, halkın iradesi, ilgili yetkililerin fikirleri, bu Anlaşma'nın ve Helsinki Nihai Senedi'nin uygulamasına ilişkin bütün tarafların gayreti temelinde, Kosova için nihai bir çözüm mekanizması belirlemek üzere ve bu Anlaşma'nın uygulanmasının kapsamlı bir değerlendirmesini yapmak için ve bütün tarafların ek önlem önerilerini dikkate almak için uluslararası bir toplantı düzenlenecektir."⁷⁰

1244 (1999) sayılı kararın atıf yaptığı Rambouillet anlaşmaları nihai statü için tek taraflı bir çözüm değil, tarafların uzlaşacağı uluslararası bir konferans öngörmektedir. 1244 (1999) sayılı karara yönelik son-

⁶⁷ (dn.1), para. 94.

⁶⁸ (dn.1), para. 100, 114.

⁶⁹ (dn.6), para. 11.

⁷⁰ "Letter Dated 4 June 1999 from the Permanent Representative of France to the United Nations Addressed to the Secretary General-Annex: Rambouillet Accords-Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo", 7 June 1999, UN Doc. S/1999/648, s. 85; 23 Şubat 1999 tarihli "Kosova'da Barış ve Öz-Yönetim için Geçici Anlaşma"nın metni de dâhil olmak üzere Rambouillet Konferansı ile ilgili belgeler için bkz.: MARC WELLER, *The Crisis in Kosovo: 1989-1999*, Documents and Analysis Publishing Ltd, 1999, s. 392-474.

raki uygulamanın da gösterdiği gibi Güvenlik Konseyi tek taraflı bir girişimi uygun görmemektedir. 2005 yılında Kosova'nın nihai statüsünü belirlemeye yönelik süreç başladığında Güvenlik Konseyi üyeleri, BM Genel Sekreteri'ne gönderdikleri mektubun ekinde, Temas Grubu'nun (Almanya, Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Rusya'dan oluşan grup) üzerinde anlaştığı “Kosova'nın Statüsü'nün Çözümü için Rehber İlkeler”e yer vermişlerdir.⁷¹ Rehber İlkeler'e göre “tek taraflı ya da kuvvet kullanma neticesi ulaşılan herhangi bir çözüm kabul edilemez.” Aynı ilkeler uyarınca “Kosova'nın statüsüne yönelik nihai karar Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmalıdır.”⁷²

1244 (1999) sayılı kararda yer alan nihai statüye yönelik hüküm önem taşımaktadır. Bu hükme göre,

“...uluslararası sivil mevcudiyetin ana sorumlulukları...[s]iyasi bir anlaşmaya kadar demokratik ve özerk öz-yönetim için geçici kurumların gelişimini düzenleme ve denetlemeyi içerecektir”⁷³

Divan'a göre “siyasi anlaşma” ifadesi Güvenlik Konseyi kararıyla kurulan uluslararası rejimin tek taraflı olarak sona erdirilmesi için engel teşkil etmez. Divan'ın bu sonuca ulaşmasının sebebi kendisine sunulan görüşlerdeki farklılıklardır.⁷⁴ Yargılamaya katılan taraflar ne kadar farklı yorum yaparlarsa yapsınlar hüküm açıktır. Kurulan uluslararası rejim “siyasi anlaşma” ile sona erer, tek taraflı olarak sona erdirilemez. Öte yandan 1244 (1999) sayılı kararın 19. paragrafına göre, “uluslararası sivil ve güvenlik mevcudiyeti 12 aylık geçici bir dönem için kurulmuştur, Güvenlik Konseyi aksine karar almadığı takdirde bundan sonra göreve devam eder.” Divan'ın da belirttiği gibi, Güvenlik Konseyi 1244 (1999) sayılı kararı değiştirmeye yönelik herhangi bir karar almamıştır ve bu karar halen yürürlüktedir.⁷⁵

⁷¹ United Nations Security Council, “Letter Dated 10 November 2005 from the President of the Security Council addressed to the Secretary-General-Annex: Guiding Principles of the Contact Group for a settlement of the status of Kosovo”, 10 November 2005, UN Doc. S/2005/709.

⁷² (dn.71), s. 2.

⁷³ (dn.6), para. 11 (c), vurgu eklenmiştir.

⁷⁴ (dn.1), para. 118.

⁷⁵ (dn.1), para. 91.

Keza 11. paragrafın (f) bendi uyarınca, uluslararası sivil mevcudiyetin bir başka sorumluluğu da, siyasi anlaşmaya varıldıktan sonra yetkinin geçici kurumlardan yeni kurumlara geçmesini denetlemektir.⁷⁶ Fakat böyle bir anlaşmaya varılmadığı için UNMIK'in de böyle bir denetimi söz konusu olmamıştır.

Divan, Güvenlik Konseyi kararlarının üye devletler ve uluslararası örgütler dışındaki aktörlere yönelik de talepler içerebileceğini kabul etmiştir.⁷⁷ Ancak Divan'ın 1244 (1999) sayılı karara ilişkin olarak yaptığı yorum söz konusu kararın Kosovalı Arnavutlar'a hukukî yükümlülükler yüklediği şeklindedir, zira Divan'a göre bildirinin yazarları Geçici Yönetim'in temsilcileri olarak hareket etmemişlerdir. Kararın yorumunda kullanılan dile öncelik veren Divan, 14. paragrafta yer alan "bütün ilgililer" biçimindeki genel ifadeyi yeterli görmemiştir. Aynı konuya ilişkin önceki kararları da dikkate alması gereken Divan bu kararlarda Arnavut topluluğunun liderliğine yönelik ifadelerin bulunduğunu, 1244 (1999) sayılı kararda ise bu yönde açık bir atıf olmamasını, söz konusu aktörlere yönelik hukukî bağlayıcılık bulunmadığı biçiminde, amaca aykırı düşecek şekilde yorumlamıştır. Kaldı ki Güvenlik Konseyi kararlarının yorumunda toplantıya katılan üyelerin temsilcilerinin ifadelerinin dikkate alınması gereğini belirten Divan 10 Haziran 1999 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısında İngiltere temsilcisinin şu ifadelerini dikkate almamıştır: "Bu karar Kosova Arnavutları'na da bütünüyle uygulanır..."⁷⁸ Yani bağımsızlık bildirisinin yazarları Kosova Öz-Yönetimi'nin Geçici Kurumları olmayıp Arnavut halkının temsilcileri olsa bile, 1244 (1999) sayılı kararın kapsamı dâhilinde olan kişilerdir. Ayrıca Güvenlik Konseyi kararlarının yorumunda BM organlarının karar sonrasındaki uygulamalarının dikkate alınması gereğini ifade eden Divan bunu yapmamıştır. Kosova Meclisi'nin Kosova'nın toprak bütünlüğünü tasdik eden bir karar almasının ve Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi'nin bu kararı iptal etmesinin ardından Güvenlik Konseyi Başkanı'nın yayımladığı 24 Mayıs 2002 tarihli açıklama şöyledir:

⁷⁶ (dn.6), para. 11 (f).

⁷⁷ (dn.1), para. 116.

⁷⁸ United Nations Security Council, 4011th Meeting, 10 June 1999, UN Doc. S/PV.4011, s. 18.

“Güvenlik Konseyi Kosova’nın seçilmiş liderlerini, 1244 (1999) sayılı karara ve Anayasal Çerçeve’ye uygun olarak, sorumlulukları dâhilinde olan acil meselelere odaklanmaya çağırılmaktadır.”⁷⁹

Yine Güvenlik Konseyi Başkanı tarafından yapılan 6 Şubat 2003 tarihli açıklamada ise “bütün topluluklar kamu kurumlarına ve karar alma süreçlerine etkin biçimde katılmaya” çağrılmış ve “1244 (1999) sayılı karar ile Anayasal Çerçeve’ye uygun olmayan bütün girişimler” kınanmıştır.⁸⁰ 14 Nisan 2003 tarihli raporda ise BM Genel Sekreteri “bütün yerel liderlerin 1244 (1999) sayılı karara sıkıca bağlı kalmalarının” gerektiğini belirtmiştir.⁸¹

1244 (1999) sayılı karara ilişkin yorumunda Divan, bu kararda Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin (YFC) toprak bütünlüğüne yönelik sağlanan garantileri değerlendirmeyi ihmal etmiştir. 1244 (1999) sayılı karar YFC’nin toprak bütünlüğüne yönelik şu garantileri içermektedir: (i) 1244 (1999) sayılı kararın giriş bölümünün 2. paragrafı meseleyle ilişkin önceki Güvenlik Konseyi kararlarını teyit etmektedir ki bu kararlarda YFC’nin toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştır.⁸² (ii) Aynı kararın giriş bölümünün 10. paragrafı YFC’nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güvence altına almakta ve Helsinki Nihai Senedi ile 2 numaralı Ek’e atıf yapmaktadır. (iii) 1244 (1999) sayılı kararın 1 Numaralı Eki’nde, G-8 Dışişleri Bakanları’nın 6 Mayıs 1999 tarihli toplantıda Kosova krizinin çözümüne yönelik olarak kabul ettikleri genel ilkeler yer almaktadır. Söz konusu İlkeler’in 6. paragrafında Kosova’nın öz-yönetimi için yapılacak geçici siyasi çerçeve anlaşmasının, Rambouillet anlaşmaları ile YFC’nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü dikkate alması gerektiği belirtilmiştir. (iv) Aynı hüküm 2 numaralı Ek’in 8. paragrafında da yer almaktadır. (v) 1244 (1999) sayılı kararın 1. paragrafı 1 ve 2 numaralı Ekler’e atıf yapmaktadır.

YFC’nin toprak bütünlüğüne yönelik olarak 1244 (1999) sayılı kararda yer alan bütün bu teminatlara ilişkin yorumda bulunmayan Divan, söz

⁷⁹ “Statement by the President of the Security Council”, 24 May 2002, UN Doc. S/PRST/2002/16.

⁸⁰ “Statement by the President of the Security Council”, 6 February 2003, UN Doc. S/PRST/2003/1.

⁸¹ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, 14 April 2003, Un Doc. S/2003/421.

⁸² Bkz.: United Nations Security Council Resolution 1160 (1998), 31 March 1998, UN Doc. S/RES/1160 (1998), para. 5.

konusu kararın kabul edildiği oturumdaki üyelerin temsilcilerinin görüşlerini de dikkate almamıştır. Çin temsilcisinin ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır ki 1244 (1999) sayılı karar YFC'nin toprak bütünlüğü teminat altına almasaydı Çin veto hakkını kullanırdı.⁸³

2. Genel Uluslararası Hukuk Bakımından İnceleme

Divan genel uluslararası hukuk bakımından yaptığı incelemede, tek taraflı bağımsızlık bildirisini amacından soyut olarak ve sadece bir beyan olarak incelemeyi tercih etmiştir. Divan söz konusu bildirisinin doğrudan sonucu olan dış self-determinasyon ve ayrılma desteği meselelerini incelemekten kaçınmıştır. Divan'a göre bunun gerekçesi, bu meselelerin bir devletten ayrılma hakkına ilişkin olmasıdır.⁸⁴ Ne yazık ki Divan'ın sınırlı bakış açısı bağımsızlık bildirisini sade bir beyan olarak değerlendirmesine yol açmıştır. Oysaki bağımsızlık bildirisinin ilanının amacı mevcut bir devletten ayrılıp yeni bir devlet kurmaktır ki Divan soruyu hukukî amacı ışığında değerlendirseydi bu sorulara cevap verebilirdi.

Divan'ın bağımsızlık bildirimlerine ilişkin vardığı sonuç, uluslararası hukukun emredici nitelikteki (*jus cogens*) kuralları ihlal edilmediği sürece, bağımsızlık bildirimlerinin uluslararası hukuka aykırı olmadığı şeklindedir.⁸⁵ Ancak bu yaklaşım meselenin özünün gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Zira bağımsızlık bildirimlerinin amacı yeni bir devlet kurmaktır. Divan'ın meselenin bu yönünü de dikkate almak suretiyle bağımsızlık bildirisinin varmak istediği amacın hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmesi gerekirdi.

Divan'a göre, uluslararası hukuk tek taraflı bağımsızlık bildirimlerini yasaklamamaktadır, bu yasak toprak bütünlüğü ilkesinin içinde de gizli değildir, zira toprak bütünlüğü ilkesi devletler arası ilişkiler alanıyla sınırlıdır.⁸⁶ Divan'ın da belirttiği gibi toprak bütünlüğü ilkesi uluslararası hukuk düzeninin önemli bir parçasıdır. BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. paragrafında yer alan toprak bütünlüğü ilkesi geleneksel olarak bir devletten başka

⁸³ (dn.78), s. 8.

⁸⁴ (dn.1), para. 83.

⁸⁵ (dn.1), para. 81.

⁸⁶ (dn.1), para. 80.

bir devlete yönelik kuvvet tehdidi veya kullanımı ile bağlantılı olmasına rağmen, bir devletin etkin kontrolünün söz konusu olduğu her durumda ilgili devletin içinden ya da dışından gelen her ihlale yöneliktir.

Ayrıca son yıllarda kabul edilen evrensel ve bölgesel sözleşmelerde yer alan ortak bir hüküm toprak bütünlüğü ilkesini devletler arası ilişkiler alanıyla sınırlamamaktadır. Bu hüküm uyarınca ilgili bildirimlerde yer alan hiçbir hüküm “egemen ve bağımsız devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına aykırı olarak yorumlanamayacaktır.” Bu düzenleme 1992 tarihli Azınlıklar Bildirisi’nde⁸⁷, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları hakkında Bildiri’de⁸⁸, Bölgesel ya da Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı’nda⁸⁹ ve Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme’de⁹⁰ yer almaktadır. Bu belgelerin hepsinde yer alan hakların muhatapları, egemen devletler içinde yer alan azınlıklar veya yerli halklardır. Ayrıca iç çatışmalar ve ayrılıkçı hareketlere yönelik çok sayıda Güvenlik Konseyi kararı da mevcuttur ki bunlar devletlerin içindeki alt birimlere yönelik olarak toprak bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadırlar.⁹¹

Sonuç

Divan’ın Danışma Görüşü’nün uygulamadaki en olumsuz etkisi BM denetiminde kurulacak uluslararası yönetimlere olan güvenin sarsılması olacaktır. Bu karardan sonra bir egemen devletin, bir Güvenlik Konseyi kararına güvenerek ülkesi üzerindeki etkin kontrolü devretmesi zorlaşacaktır. Diğer yandan Divan’ın soruyu son derece sınırlı bir biçimde

⁸⁷ United Nations General Assembly, “*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*”, 92nd plenary meeting, 18 December 1992, UN Doc. A/RES/47/135, madde 8, para. 4.

⁸⁸ United Nations General Assembly, “*United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*”, 107th plenary meeting, 13 September 2007, UN Doc. A/RES/61/295, madde 46, para. 1.

⁸⁹ “*European Charter for Regional or Minority Languages*”, Strasbourg, 5.11.1992, European Treaty Series-No.148, madde 5, Avrupa Konseyi Antlaşmaları’na şu adresten ulaşılabilir: <http://conventions.coe.int>.

⁹⁰ “*Framework Convention for the Protection of National Minorities*”, Strasbourg, 1.2.1995, European Treaty Series No.157, madde 21.

⁹¹ Bkz. UN Doc. S/RES/1756 (2007), S/RES/1766 (2007), S/RES/1771 (2007), S/RES/1772 (2007), S/RES/1784 (2007), S/RES/1846 (2008).

yorumlaması ve bunun sonucunda self-determinasyon hakkının kapsamı ve ayrılma desteği konularında görüş bildirmemesi bir devletten ayrılma hakkının varlığı hususundaki belirsizliği sürdürmüştür.

Divan'ın bakış açısındaki temel eksiklik bağımsızlık bildirimlerini amacından soyutlayarak değerlendirmesidir. Bağımsızlık bildirimlerinin amacı yeni bir devlet kurmaktır. Günümüzde sahipsiz toprak (*terra nullius*) kalmadığına göre bir bağımsızlık bildirisinin amacı kaçınılmaz olarak mevcut bir devletin sınırlarında değişiklik yapmak olacaktır. Divan her ne kadar bu konuda dar bir görüş benimsemiş olsa da, tek yanlı bağımsızlık bildirisini uluslararası hukukun emredici kuraları ihlal edilmediği sürece hukuka uygun kabul etmesi tek yanlı ayrılmaya yönelik sonuç doğurmaktadır ki Divan'ın Kosova meselesinde değerlendirmesi gereken asıl nokta da buydu.

Divan'ın göz ardı ettiği bir başka nokta Güvenlik Konseyi karar metinlerinin hazırlanış sürecidir. Güvenlik Konseyi kararları genellikle siyasî dengeleri gözetmeyi amaçlayan bir biçimde muğlâk ifadeler içerir. Wood'un belirttiği gibi, Güvenlik Konseyi kararlarının amacı hukukî etki yapmaktan ziyade siyasî etki yapmaktır ve bu karar metinlerinin bir antlaşma metni gibi dikkatle hazırlandığını düşünmek yanlış olur.⁹² Divan, 1244 (1999) sayılı kararın metninin bağımsızlık bildirisinin yazarlarına yönelik spesifik bir yükümlülük ya da yasak yüklediğini belirtmektedir.⁹³ Güvenlik Konseyi kararlarının hazırlanış sürecindeki zorlu diplomatik koşullar içinde uzlaşmanın sağlanmasındaki sıkıntılar göz önüne alındığında, Divan'ın 1244 (1999) sayılı kararda böyle spesifik bir hükmü araması gerçekçilikten uzak bir yaklaşımdır.⁹⁴

Güncel gelişmeler göstermektedir ki söz konusu karar, beklentilerin aksine, Kosova sorununu çözmek yerine yeniden bir belirsizlik içine sokmuştur. Bağımsızlık bildirisinin ilanının ardından Kosova'yı tanı-

⁹² WOOD MICHAEL C., *The Interpretation of Security Council Resolutions*, Max Planck Yearbook of United Nations Law, C. 2, 1998, s. 89.

⁹³ (dn.1), para. 115.

⁹⁴ TRICOT ROLAND-BARRIE SANDER, *The Broader Consequences of the International Court of Justice's Advisory Opinion on the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Columbia Journal of Transnational Law, C. 49, s. 351.

yan devlet sayısı 69 iken, Divan'ın kararını açıklamasının ardından Kosova'yı yalnızca 6 devlet tanımıştır.⁹⁵

Ek: Divan'ın Kosova Kararı Işığında Libya Meselesine İlişkin Görüşler

Arap Dünyası'nda yaşanan ayaklanmaların Libya'ya sıçramasından kısa süre sonra Libya'nın doğusu isyancıların kontrolüne geçti. 5 Mart 2011'de Bingazi'de hükümet karşıtları tarafından Geçici Ulusal Konsey'in kuruluşu ilan edildi. Bingazi merkezli paralel bir hükümet kuran isyancılar hazırladıkları Anayasa taslağında, siyasi çoğulculuk temelinde demokratik bir yönetim kurma niyetlerini belirttiler.⁹⁶ 10 Mart 2011 tarihinde Fransa, Geçici Ulusal Konsey'i "Libya halkının meşru temsilcisi" olarak tanıdı.⁹⁷ Fransa'nın ardından Katar⁹⁸, Maldivler⁹⁹, İtalya¹⁰⁰, Kuveyt¹⁰¹, Gambiya¹⁰², Ürdün¹⁰³, Senegal¹⁰⁴, Avustralya¹⁰⁵,

⁹⁵ Bkz.: <http://www.kosovothanksyou.com/>, erişim tarihi: 9 Haziran 2011.

⁹⁶ LEVINSON CHARLES, "Libya Rebels Build Parallel State", <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703648304576265021509675668.html#>, erişim tarihi: 8 Mayıs 2011.

⁹⁷ Bkz.: http://diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/libya_283/libya-national-transitional-council-10.03.11_15202.html, erişim tarihi: 10 Mayıs 2011.

⁹⁸ "No Recognition Yet, but European Union Opens an Office in the Libyan Rebels' Stronghold", <http://www.nytimes.com/2011/05/23/world/africa/23libya.html>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

⁹⁹ (dn.98).

¹⁰⁰ "Italy Recognizes Libyan Rebels", <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703806304576242722139488218.html>, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹⁰¹ "Kuwait Recognizes Libyan Rebels", <http://www.laaska.wordpress.com/2011/04/22/kuwait-recognizes-libyan-rebels/>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

¹⁰² (dn.98).

¹⁰³ "Jordan Pledges Support for Libya Rebel Council", <http://www.reuters.com/places/jordan>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

¹⁰⁴ "Senegal's Wade: Rebels Should Lead Libya Transition", <http://www.af.reuters.com/article/topnews/idAFJJOE74J0B820110520>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

¹⁰⁵ Avustralya Dışişleri Bakanı gazetecilere, ülkesinin hükümetleri tanımadığını, devletleri tanıdığını belirtmiş ve bu nedenle Avustralya'nın Konsey'i Libya halkının meşru müzakerecisi olarak tanıdığını ifade etmiştir. "Australia Says Recognizes Libya Rebel Council", <http://www.reuters.com/article/2011/06/09/libya-rebels-australia-idUSLDE7581XE20110609>, erişim tarihi: 11 Haziran 2011.

İspanya¹⁰⁶, Birleşik Arap Emirlikleri¹⁰⁷, Kanada¹⁰⁸, Panama¹⁰⁹, Malta¹¹⁰ ve Almanya¹¹¹ da Geçici Ulusal Konseyi bütün Libya'nın tek meşru temsilcisi olarak tanıdılar. Türkiye, Geçici Ulusal Konseyi, Kaddafi Hükümeti'ni tanımaktan vazgeçmeksizin, “meşru müzakereci” olarak tanıdı.¹¹² Rusya ise Geçici Ulusal Konseyi, “Libya'nın geleceği için yapılacak müzakereler için meşru ortak” olarak tanıdı.¹¹³ ABD ve İngiltere isyancıları henüz tanımasalar da Bingazi'ye diplomatik temsilcilerini gönderdiler.¹¹⁴ Bu duruma karşın Kaddafi güçleri ülkenin batısında etkin kontrolü elinde tutmaya devam ediyor. Bu durum ülkenin bölünme tehlikesini, ya da en azından fiilen iki ayrı yönetimin bir arada bulunması olasılığını ortaya çıkarmaktadır.

İsyancılar tarafından etkin kontrolün sağlandığı kesimlerde daha önce de paralel yönetimler kurulmuştur. 1861 Şubatı'nda, Amerikan İç Savaşı öncesinde güney eyaletlerde ayrı bir hükümet kurulmuş, ancak

¹⁰⁶ “Spain Recognizes Libyan Rebel Council-Minister”, <http://classic.cnbc.com/id/43323898>, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹⁰⁷ “UAE Recognizes Libya Rebels, to Open Benghazi Office”, <http://www.reuters.com/article/2011/06/12/us-emirates-libya-idUSTRE75B21H20110612>, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹⁰⁸ “Libyan Rebels Recognized by Canadian Government”, http://huffingtonpost.com/2011/06/14/libya-rebels-recognized-canada-government-_n_876879.html, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹⁰⁹ “Libya: Panama Recognizes NTC, 1st Latin American Country”, http://www.agi.it/english-version/world/elenco-notizie/201106150748-pol-ren1006-libya-panama-recognizes_ntc_1st_latin_american_country, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹¹⁰ “Malta Recognises Libya Rebel Council as “Sole Interlocutor”, <http://www.timesofmalta.com/article/view/20110602/local/Malta-recognises-Libya-rebel-council-as-sole-interlocutor-.368457>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

¹¹¹ “Germany Officially Recognizes Libyan Rebel Government”, <http://www.nytimes.com/2011/06/14/world/europe/14libya.html>, erişim tarihi: 17 Haziran 2011.

¹¹² Türkiye Dışişleri Bakanı'nın açıklamasının ardından, bir Dışişleri yetkilisi Türkiye'nin tanımamasının Konsey'i Libya halkının tek temsilcisi olarak gördüğü anlamına gelmediğini belirtti. Bkz.: “Libya's Rebel Head Pays Visit to Turkey”, <http://english.sabah.com.tr/National/2011/05/24/libyas-rebel-head-pays-visit-to-turkey>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.

¹¹³ “Libyan Opposition Wants Only A Place At Negotiating Table, Lavrov Says”, http://articles.cnn.com/2011-05-24/world/libya.russia_1_abdel-rahman-shalgam-libyan-government-moammar-gadhafi?s=PM:WORLD, erişim tarihi: 11 Haziran 2011.

¹¹⁴ (dn.98).

uluslararası tanıma elde edememişti. Keza Kosova'da 1990-1999 yılları arasında Arnavutlar, oluşturdukları paralel kurumlar aracılığıyla kendi seçimlerini düzenlemiş, eğitim, sağlık alanlarında merkezi hükümeti boykot edip kendi kurumlarını oluşturmuşlardır. Daha yakın tarihlerde Lübnan'da Hizbullah, Sri Lanka'da Tamil Kaplanları, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetler (FARC) örgütü, Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) etkin kontrolü sağladıkları bölgelerde yerel halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için kendi hükümetlerini kurmuşlardır.¹¹⁵

Geçmişte Yemen ve kısa süre önce Sudan iç savaşın ardından ikiye ayrıldı. Taraflar arasındaki ayrılığın giderek derinleştiği Libya için de bu risk söz konusu.¹¹⁶ Çözumsuzlüğün uzaması ve böyle bir olasılığın gündeme gelmesi durumunda Bingazi'deki Hükümet'in olası bir bağımsızlık bildirisi kuşku yok ki bazı devletler tarafından tanınacaktır. Bu durum Kosova kararında Divan tarafından değinilmeyen self-determinasyon ve ayrılma hakkı meselelerini yeniden gündeme getirebilir. Bunun yanında Kosova kararında toprak bütünlüğü ilkesine ilişkin Divan'ın yaptığı tespit böyle bir olasılıkta belirleyici rol oynayacaktır. Divan toprak bütünlüğü ilkesini devletler arası ilişkiler alanı ile sınırlamıştır. Bu durumda ayrılma iç kaynaklı bir silahlı mücadele sonucunda gerçekleşirse, diğer devletlerden destek sağlanmadığı sürece uluslararası hukuk ihlali meydana gelmez. Yani toprak bütünlüğü ilkesi sadece uluslararası ilişkiler çerçevesinde uygulama alanı bulacak ve diğer bir devletin ayrılıkçı gruba sağladığı destek toprak bütünlüğü ilkesini ve müdahale etme yasağını ihlal edecektir.

Uluslararası hukukta ayrılmayı yasaklayan bir hüküm mevcut değildir. Bu nedenle Divan'ın mantığından (*Lotus* ilkesinden) hareketle ayrılmanın uluslararası hukuka aykırı olmadığı sonucuna ulaşılır. Uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağı ve müdahale etme yasağı gibi emredici kuralları diğer devletlerce ihlal edilip de isyancılara destek sağlanmadığı sürece böyle bir ayrılma uluslararası hukuka uygun olacak, isyancıların silahlı mücadelesi de BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan kuvvet kullanma yasağını ihlal etmeyecektir.

¹¹⁵ MAMPILLY ZACHARIAH, "Rebels with a Cause", <http://www.foreignaffairs.com/articles/67723/zachariah-mampilly/rebels-with-a-cause>, erişim tarihi: 10 Mayıs 2011.

¹¹⁶ HASEN BILAL, "The Risk of Secession Which Accompanies the Movements for Change", <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=2&id=24986>, erişim tarihi: 10 Mayıs 2011.

Ancak bu değerlendirme mesele iç hukuk düzleminde kalmışsa geçerlidir. Eğer iç çatışmalar uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek düzeye ulaşmışsa bu halde mesele uluslararası bir nitelik kazanır.

Libya'da sivil halka yönelik silahlı müdahale uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek bir noktaya varmış ve bunun sonucunda Güvenlik Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararıyla uluslararası toplumun müdahale imkânı doğmuştur.¹¹⁷ Bu müdahale bir insani müdahale boyutunda kaldığı sürece meşrudur. Bu noktada insani müdahalenin orantılılığı gündeme gelir. İnsani krize son verecek nitelikte bir müdahale meşrudur, ancak bir devletin (Libya'nın) toprak bütünlüğünü ihlal edecek ve isyancılara destek sağlayacak bir müdahale uluslararası hukuku ihlal edecektir.

Benzer bir değerlendirmeyi tanıma meselesi için de yapmak mümkündür. İsyancı bir grubun hükümet olarak tanınması için gereken temel kriter ülke üzerindeki etkin kontrolü sağlamış olmaktır. Geçici Ulusal Konsey'in etkinliği ise Libya'nın doğusu ile sınırlı durumdayken ancak yerel *de facto* hükümet olarak tanınması söz konusu olabilmelidir. Geçici Ulusal Konsey'in *de jure* hükümet olarak tanınması ise erken tanıma teşkil eder ve Libya'nın iç işlerine müdahale anlamına gelir.¹¹⁸

¹¹⁷ *United Nations Security Council Resolution, 1973 (2011)*, 17 March 2011, UN Doc. S/RES/1973.

¹¹⁸ TALMON STEFAN, "Recognition of the Libyan National Transitional Council", ASIL Insights, Vol.15, Issue 16, <http://www.asil.org/insights110616.cfm>, erişim tarihi: 18 Haziran 2011.